

RECENZÍÓK

Thoroczkay Gábor (szerk.):
Püspökök, káptalanok, tizedek

Kronosz Kiadó, Pécs, 2020. 220 oldal (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 1.)

2020 júniusában jelent meg az MTA–PTE–ELTE Középkori magyar egyházi archontológia 1000–1387 Kutatócsoport első kiadványa *Püspökök, káptalanok, tizedek* címmel. Egy viszonylag friss tudományos közösség bemutatkozó kötetét tarthatja kezében az olvasó, lévén a kutatócsoport hivatalosan 2019. július 1-jén alakult meg.¹ Tagjait semmiképpen nem nevezhetjük azonban ismeretlenek a magyar medievisztikában, a csoport vezetője Prof. Dr. Font Márta, a PTE egyetemi tanára, tagjai Prof. Dr. Bagi Dániel, ugyancsak egyetemi tanár a pécsi *universitason*, illetve az ELTE docensei, Dr. habil. Thoroczkay Gábor és Dr. habil. Dreska Gábor. Az ő munkájukat öt fiatal, frissen doktori címet szerzett, vagy éppen még a védelem előtt álló kolléga segíti, a PTE-ről Báling Péter és Buják Gábor, valamint az ELTE-ről Farkas Csaba, Lados Tamás és Ribí András. Nem kell csodálkoznunk tehát, hogy a friss kötet három szekcióba rendezve a felsoroltak kilenc tanulmányát tartalmazza, amelyeket Prof. Dr. Solymosi László akadémikus előszava vezet be. A budapesti és debreceni tudományegyetemek professzora ebben röviden kitér a kutatástörténeti előzményekre és a projekt céljaira is. Ez tömören úgy fogalmazható meg: a kutatók célja az Árpád- és Anjou-kori magyar egyház klerikusainak összes adatát összegyűjteni archontológiai adattár formájában, még hozzá „püspöktől falusi papig, apáttól egyszerű szerzetesig”.² Ahogyan a kötet borítója is mutatja, egy új sorozat első kötetével van dolgunk (*Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 1. kötet*), amelyet a tervek szerint legalább évente egy-egy új fog követni.³

¹ L. Font Márta: MTA – PTE – ELTE Középkori magyar egyházi archontológia 1000–1387 Kutatócsoport. *Pontes* 2. (2019), 281–282.

² Solymosi László megfogalmazása az előszóban. (8. oldal)

³ Font Márta: MTA – PTE – ELTE Középkori magyar egyházi archontológia 1000–1387 Kutatócsoport. *Pontes* 2. (2019), 281–282. A kötet tanulmányai alapjául szolgáló előadások egy része elhangzott a 2019. november 6-án Pécsen megrendezett Studia Mediaevalia II. – Archontológia

Az *A kutatócsoport terve, célja, indulása* című első nagyobb részt a vezető, Font Márta professzornő munkája nyitja (*A középkorkutatás napjainkban. Gondolatok egy németországi szakmai nap nyomán*), amelyben, mintegy a kutatócsoport nemzetközi horizontját reprezentálva, egy 2019. szeptemberi, a Bajor Tudományos Akadémián a Német Tudományos Akadémiák Uniója támogatásával szervezett „Fókuszban a középkor” című workshopon szerzett tapasztalatairól számol be. Nem kizárólag a német középkorkutatás legfrissebb trendjeinek, és konkrétan a fontosabb kutatási projekteknek a bemutatása miatt fontos a kezdő tanulmány, de egyebek mellett pontosabb képet nyerhet az olvasó a németországi, itthon talán kevésbé ismert akadémiai rendszer működéséről is. Külön kiemelhetők a kutatócsoport szempontjából az adatgyűjtéssel, azok rendszerezésével, adatbázisba integrálásával, a 21. század kihívására választ kereső módszertani kérdésekkel kapcsolatos megfontolások, amelyek közül több bevallottan példaként szolgál a kutatók számára.

Bagi Dániel, a PTE BTK TTI Középkori és Koraujkori Történeti Tanszék vezetője tanulmányában (*Egy kutatócsoport születése*) a kutatócsoport előzményeit, valamint céljait és a választott módszereket mutatja be. Egy, a nevében is konkrétan megfogalmazott profilú vállalkozás esetében nem maradhatott el az *archontológiai* kutatások magyarországi előzményeinek az ismertetése sem, lévén a magyar medievisztika esetében nem pusztán a korábbi jelentős történészek és munkáik (mások mellett Engel Pál, Köblös József vagy Koszta László neve emelhető ki), de a kortárs kutatók is jelentős eredményeket tudnak felmutatni, a teljesség igénye nélkül elég itt talán Zsoldos Attila, C. Tóth Norbert vagy Fedeles Tamás munkáira utalni. Mindemellett sem lenne helyes azonban azt állítani, hogy az új kutatócsoport számára nem maradt terület, az időkeret, a vállalt tartalom, valamint a módszertan és a forrásbázis is magában hordozza a jelentős új eredmények lehetőségét.

A „kétpólusú”⁴ kutatócsoport budapesti oldalának első tanulmánya Dreska Gábor nevéhez kötődik (*A Középkori Magyar Egyházi Archontológia 1000–1387 Kutatócsoport adatfelvételi metódusa*), aki maga is a kutatás céljainak megfogalmazásával kezdi munkáját. Ezt követően a terminológiára helyeződik a hangsúly, jelesül arra, hogy az archontológia *terminus techincus* használata milyen kérdéseket és problémákat vet fel, milyen értelmezési keretek mentén közelíthető meg a fogalom, és egyeztethető össze a kitűzött célokkal. Dreska tanulmánya mindazonáltal elsősorban a kutatócsoport munkamódszereinek, illetve a rendelkezésre álló forrásbázisnak a felvázolására helyezi a hangsúlyt, ami által az olvasó további betekintést

a középkori egyháztörténet szolgálatában című konferencián. L. Kovács István beszámolóját jelen számunkban. (Szerk.)

⁴ Font Márta: MTA – PTE – ELTE Középkori magyar egyházi archontológia 1000–1387 Kutatócsoport. Pontes 2. (2019), 281.

nyerhet a metodológiai kérdésekbe. Ezek közül talán a korábbi, illetve a párhuzamosan futó kutatásokhoz történő kapcsolódások problematikája emelhető ki.

A kötet második, *Aktuális archontológiai és intézménytörténeti kutatások* című fejezetét Thoroczky Gábor tanulmánya (*A középkori magyar egyház intézménytörténetének egyes kérdései az elmúlt évtizedek kutatásainak tükrében*) nyitja. A budapesti medievista ebben, a korábbi általános jellegű részek után – kapcsolódva korábbi kiterjedt kutatásaihoz – egyes konkrét témákat, illetve azok a kutatócsoport céljaihoz kapcsolódását vesz górcső alá. Olvashatunk megfigyeléseket egyebek mellett a keresztény térítés kezdeteivel, az ún. Kalocsa-kérdéssel, vagy éppen a nyitrai püspökség kezdeteivel kapcsolatban. Fontos megállapításokat tesz a szerző továbbá a káptalanok és főesperességek felépítését, a főesperesi jogkört gyakorló prépostságok (Vasvár, Pozsony) problematikáját, valamint a kanonokokat liturgikus feladataikban helyettesítő réteg megjelenését és szerkezetét illetően is.

A kötet első olyan tanulmánya, amely a fiatalabb korosztályhoz kötődik, Ribí Andrásé. A 2019-ben doktori fokozatot szerzett⁵ budapesti középkorász korábban is több archontológiai munkával vétette észre magát, elsősorban a székesfehérvári prépostsággal és részben a helyi johannita konventtel kapcsolatban.⁶ Ezúttal terjedelmes munkájában az óbudai prépostság 1388 és 1457 közötti archontológiáját adja közre, amelyet a – szöveg elején ismertetett – előzményekre támaszkodva alapos forrásfeltárás előzött meg.

A fejezet utolsó tanulmánya Buják Gábor nevéhez fűződik (*Körkép a szlovák egyháztörténeti kutatásokról*). A PTE IDI doktorjelöltje ebben egy a magyar középkorkutatásban – elsősorban nyelvi okokból – nem kifejezetten ismert témát mutat be, a szlovák egyháztörténetírás legutóbbi eredményeit és trendjeit. Nem kétséges, Buják összefoglalása különösen hasznos a magyar szakma számára, lévén betekintést enged egy olyan historiográfiába, amely kutatások fókuszában részben ugyanaz a terület és ugyanazon intézmények állnak, mint a magyaréban. Mindezt egy válogatott, tematikusan tagolt bibliográfia teszi még értékesebbé.

A könyv utolsó fejezete az *Esettanulmányok* címet viseli, és Báling Péter, a PTE BTK TTI Középkori és Koraiújkori Történeti Tanszék tudományos segédmunkatársának tanulmánya (*Könyves Kálmán életadatainak és püspöki hivatalának kérdései*) nyitja. Báling doktori munkájához⁷ kapcsolódva egy különleges magyar király,

⁵ Ribí András: A fehérvári johannita (keresztes) konvent története a késő középkorban (1390–1543). ELTE Disszertáció. Budapest, 2019.

⁶ Ribí András: A fehérvári káptalan archontológiája (1301–1457). Turul 91. (2018), 132–154.; Ribí András: A fehérvári káptalan és keresztes konvent országos hatáskörű hiteleshelyi eljárásai a gyakorlatban. Századok 153. (2019), 313–337.

⁷ Báling Péter: Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei: Rokonok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-Európában a 11. és korai 12. században. PTE IDI, Disszertáció. Pécs, 2019.

Könyves Kálmán életének részleteit, családi viszonyait mutatja be, különös tekintettel püspöki hivatalának kérdéseire. Ő volt ugyanis az egyetlen olyan magyar uralkodó a kutatócsoport által választott korszakban, akinek szerepelnie kell egy *egyházi* archontológiában, lévén trónra kerülése előtt az egyházi rend tagja volt.

Lados Tamás, az ELTE doktorjelöltje tanulmányában (*Kik voltak az első tizedszedők Magyarországon?*) az első magyarországi tizedszedőkre vonatkozó – okleveles és narratív – forrásokat és a bennük fellelhető adatokat ismerteti. Elsőként a kezdeti, királyi megbízással eljáró tizedszedőkkel, vagyis az ispánokkal kapcsolatos megfontolásokat olvashatjuk, majd a 11. század végétől jelentkező püspöki tizedszedést elemzi és mutatja be Lados, két részre osztva azt. Természetszerűleg az utóbbi korszakból rendelkezünk több adattal, amelyek értelmezését több térképes ábrázolás is segíti, míg a 13–14. századot illetően egy adattár is az olvasó rendelkezésére áll.

Farkas Csaba, az ELTE doktorandusza munkájában (*Viszály Egerben: Márton püspök és a székeskáptalan jövedelemvitája*) egy 14. századi magyarországi pereskedést, Márton egri püspök és székesegyháza káptalanának viszályát járja körbe. A szerző nagy alaposággal vizsgálja a per előzményeit, mutatja be a szereplőket, illetve természetesen magát az ellentétet, valamint annak feloldását is.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy az új kutatócsoport első kiadványa több szempontból is érdemes a figyelemre. Egyrészt a frissen indult projekt előzményeibe, céljaiba, választott módszereibe és kezdeti lépéseibe nyerhetünk mélyebb betekintést. Hasonlóan fontos, hogy a könyvben olyan esettanulmányokat is olvashatunk, amelyek – az egyes kutatók korábbi munkásságára alapozva – már a megfogalmazott célokhoz illeszkedve mélyíthetik el ismereteinket a magyar egyház 11–14. századi történetét illetően. Nagy figyelemmel várhatjuk tehát a további köteteket, valamint a tervezett internetes adatbázist is, hiszen ezek – más műhelyek munkáival együtt – segíthetnek további részeket a helyükre illeszteni, hogy ezáltal is pontosabb képet nyerhessünk a középkori magyar egyház történetéről és szerkezetéről.

Barabás Gábor